

การตัดสินใจด้านการเจริญพันธุ์ของคนเจนวาย

Gen Y and Fertility Decisions

มนสิการ กาญจนะจิตรา*, รินา ต๊ะดี** และกัญญาพัชร สุทธิเกษม***

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจมีลูกของคนเจนเอเรชั่นวาย (ผู้ที่เกิดช่วง พ.ศ. 2525-2548) ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรรุ่นใหม่ที่แนวโน้มการมีลูกน้อยลง การวิเคราะห์ในการศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior) เพื่อเข้าใจกระบวนการที่นำมาสู่พฤติกรรมด้านการเจริญพันธุ์ โดยใช้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มจากโครงการ “การส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลในการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ” ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง และความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม ล้วนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดเจตนาการมีบุตรของเจนเอเรชั่นวาย แต่การรับรู้เกี่ยวกับความสามารถในการควบคุมเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้คนเจนวายไม่มีบุตร ด้วยเชื่อว่าโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยให้ตนสามารถก้าวหน้าในการทำงานไปพร้อมๆ กับการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพได้ ดังนั้น นโยบายจึงควรมุ่งเน้นการสร้างสังคมที่สนับสนุนคนวัยทำงานที่ต้องการสร้างครอบครัว เช่น การให้ความยืดหยุ่นในการทำงาน การเพิ่มสิทธิในการลาเลี้ยงดูบุตรสำหรับทั้งผู้หญิงและผู้ชาย การพัฒนาศูนย์ดูแลเด็กเล็กให้มีคุณภาพ การสนับสนุนการสร้างสมดุลของชีวิตให้กับพนักงาน เป็นต้น

คำสำคัญ: การตัดสินใจด้านการเจริญพันธุ์ ทฤษฎีตามแบบแผน เจนเอเรชั่นวาย สมดุลชีวิต

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

** นักวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

*** นักวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

Abstract

This paper explores Thai Generation Y's (those born 1982-2005) decision-making process regarding fertility. The analysis adopts the framework from the Theory of Planned Behavior to explain fertility decisions. Data are from focus group discussions conducted as part of the project “Birth Promotion through Work-Life Balance and Quality of Family”. The findings indicate that behavioral, normative and control beliefs affect Gen Y's fertility intentions. Control beliefs, in particular, are a main deterrent for Gen Y not to have children, as they believe that the current socio-economic infrastructure in Thailand does not accommodate working families. Therefore, policies should emphasize providing support for working couples who intend to have children. Such policies include promoting work flexibility, extending maternal and paternal leave, developing quality child-care centers, and advocating for a work-life balance in the workplace.

Key words: fertility decisions, Theory of Planned Behavior, Generation Y, work-life balance

บทนำ

การ “เกิดน้อย อายุยืน” เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับหลายประเทศทั่วโลก ในปัจจุบันการที่ประชากรมีบุตรน้อยลงและคนมีอายุคาดเฉลี่ยยืนยาวขึ้น ทำให้ประเทศมีสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น ในขณะที่สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานจะลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ หลายประเทศจึงเริ่มตระหนักเห็นถึงความสำคัญในการกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเกิดที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างประชากรที่จะมาเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศในอนาคต

งานวิจัยที่ผ่านมาจำนวนมากได้ศึกษาปัจจัยที่ทำให้คนมีบุตรน้อยลงในระดับมหภาค ในแง่ปัจจัยด้านเศรษฐกิจพบว่า โดยรวมแล้วหากเศรษฐกิจตกต่ำ คนจะมีบุตรน้อยลง (Sobotka, Skirbekk, & Philipov, 2010) ในขณะที่ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมในการมีบุตร ทำให้คนหันไปให้ความสำคัญกับการมีชีวิตอิสระและการทำตามเป้าหมายอื่นๆ ในชีวิตมากขึ้น (Lesthaeghe, 1980; Montgomery & Casterline, 1996; Lesthaeghe & Surkyn 1988; Liefbroer, 2005; Surkyn & Lesthaeghe, 2004) นอกจากนี้ ความเสมอภาคทางเพศในสังคมได้ส่งผลต่อการตัดสินใจมีบุตรโดยเฉพาะของผู้หญิง ประเทศที่มีความเท่าเทียมทางเพศสูง ผู้หญิงถึงแม้จะมีรายได้สูงจะไม่ทำให้มีบุตรน้อยลงแตกต่างกับประเทศที่มีความเท่าเทียมทางเพศต่ำกว่า ที่ผู้หญิงรายได้สูงจะเลือกไม่มีบุตรเนื่องจากมีค่าเสียโอกาสสูง (Hoem, 2000; Vikat, 2004; Andersson, Kreyenfeld, & Mika, 2009; Jalovaara, 2013)

ปัจจัยในระดับจุลภาคที่ส่งผลต่อการมีบุตรที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ได้แก่ ระดับการศึกษา งานวิจัยโดยมากพบว่าการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้คนมีบุตรล่าช้าลง พบได้ทั้งในประชากรหญิงและประชากรชาย (Hoem, 1986; Blossfeld & Huinink, 1991; Kravdal, 1994; Liefbroer & Corijn, 1999; Hoem, 2000; Lappegård & Rønsen, 2005; Winkler-Dworak & Toulemon, 2007; Jalovaara, 2013) นอกจากนี้ การทำงานของคนในปัจจุบันส่งผลต่อการตัดสินใจมีบุตร โดยชั่วโมงการทำงานที่มากขึ้นส่งผลให้คนมีบุตรกันน้อยลง (Bulanda, 2004)

บทความนี้จะวิเคราะห์กระบวนการตัดสินใจมีลูกของชายและหญิงเจเนอเรชันวาย ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรรุ่นใหม่ที่มีแนวโน้มการมีบุตรลดลง ในการศึกษาที่กำหนดผู้ที่อยู่เจเนอเรชันวายตามงานศึกษาของ Howe & Strauss (2007) ซึ่งระบุว่าเจเนอเรชันวายคือผู้ที่มีปีเกิดอยู่ในช่วง พ.ศ. 2525-2548 โดยการวิเคราะห์จะใช้กรอบแนวคิดจากทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนเพื่อสร้างความเข้าใจกระบวนการที่นำมาสู่พฤติกรรมด้านการเจริญพันธุ์ ซึ่งการเข้าใจกระบวนการตัดสินใจมีบุตรมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมที่ต้องการส่งเสริมการเกิด เพื่อสามารถกำหนดนโยบายสนับสนุนให้ประชากรมีบุตรและสามารถเลี้ยงบุตรได้อย่างมีคุณภาพ

ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนกับความตั้งใจมีบุตร

ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior) เป็นแนวคิดที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์จากมุมมองด้านจิตวิทยาสังคม Ajzen เป็นผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้นในปี 1985 และได้ถูกใช้อย่างแพร่หลายในการสร้างความเข้าใจพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ เช่น การใช้ถุงยางอนามัย การออกกำลังกาย และการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ (Ajzen, 2013) บทความนี้จะใช้ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการตัดสินใจเรื่องการมีบุตรของคนเจนวาย

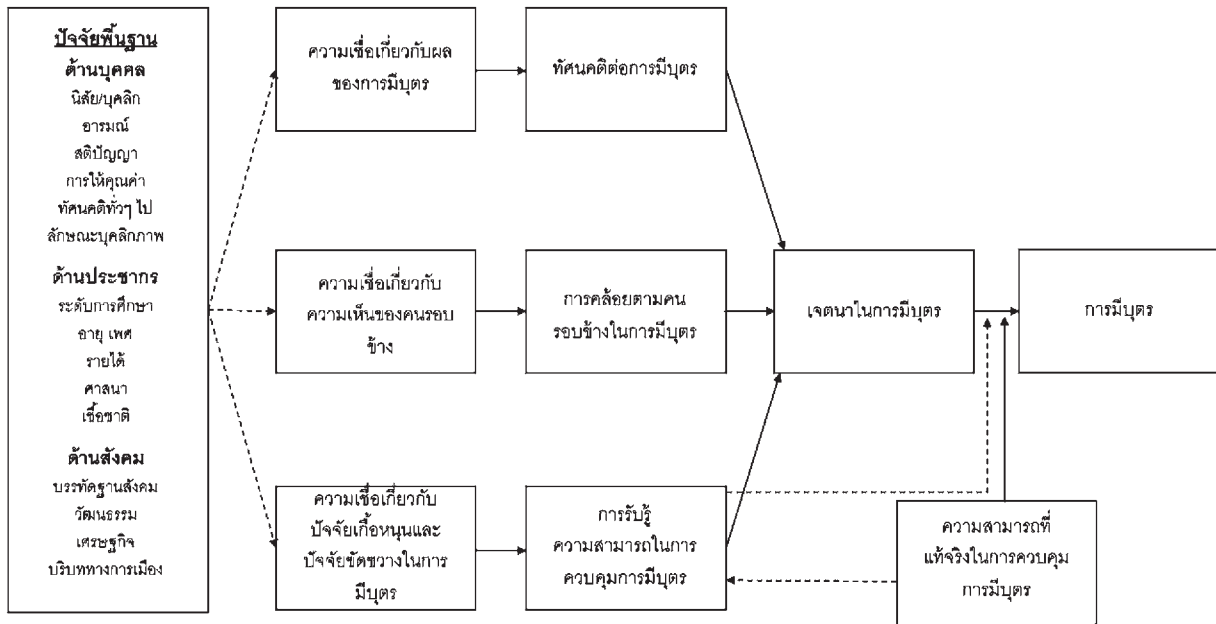
ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการอธิบายเจตนา (Intention) ของมนุษย์ ซึ่งเจตนาเชื่อว่าจะนำไปสู่การตัดสินใจในเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีนี้กล่าวว่าเจตนาของมนุษย์เกิดจากการขึ้นนำโดยความเชื่อ 3 ประการ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรม (Behavioral beliefs) ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง (Normative beliefs) และความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม (Control beliefs) (Ajzen, 2013) ความเชื่อประการแรกเป็น**ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรม**ที่เกิดจากการประเมินของแต่ละปัจเจกบุคคลว่า ถ้าหากกระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งแล้วจะเกิดผลต่อตนเองอย่างไร พฤติกรรมนั้นจะส่งผลในแง่บวกอย่างไรบ้างและในแง่ลบอย่างไรบ้าง ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมจึงนำไปสู่ทัศนคติที่บุคคลมีต่อพฤติกรรมนั้นๆ ตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีบุตร เช่น การมีบุตรจะทำให้ครอบครัวสมบูรณ์ การมีบุตรจะทำให้มีคนดูแลยามแก่เฒ่า หรือการมีบุตรทำให้ต้องเสียสละความเป็นส่วนตัว

ความเชื่อต่อมาคือ**ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง** เป็นการรับรู้ของปัจเจกบุคคลว่าคนรอบข้างที่บุคคลนั้นให้ความสำคัญ มีความคิดเห็นอย่างไรต่อพฤติกรรมนั้น และนอกจากนั้นแล้ว บุคคลนั้นมีความต้องการที่จะทำตามความคาดหวังของคนรอบข้างมากน้อยเพียงใด เช่น การรับรู้ว่ามีพ่อแม่ คู่ครอง หรือเพื่อน มีความคิดเห็นหรือความคาดหวังอย่างไรในเรื่องการมีบุตรของตน ส่วนความเชื่อประการสุดท้ายคือ**ความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม** คือ การรับรู้ของบุคคลต่อปัจจัยต่างๆ ที่จะส่งผลต่อความสามารถในการกระทำพฤติกรรมนั้น ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่บุคคลรู้สึกว่ายากต่อการควบคุมของตนเอง ทำให้การกระทำพฤติกรรมนั้นเป็นไปได้ง่ายหรือยากขึ้น เช่น การมีครอบครัวสนับสนุนช่วยในการเลี้ยงบุตร หรือการมีโรงเรียนคุณภาพที่สามารถเข้าถึงได้ ความเชื่อทั้ง 3 ประการที่ได้กล่าวมานี้เป็นการรับรู้ของบุคคลเท่านั้น จึงไม่ได้หมายความว่าความเชื่อนั้นเป็นความจริงเสมอไป

ความเชื่อทั้ง 3 ประการนี้ส่งผลต่อเจตนาเชิงพฤติกรรมในการมีบุตร ซึ่งส่งผลต่อการมีบุตร โดยทั่วไปแล้วหากบุคคลหนึ่งมีทัศนคติเชิงบวกต่อการมีบุตร มีความเชื่อว่าคนรอบข้างคาดหวังให้มีบุตร และเชื่อว่าตนมีความสามารถควบคุมการมีบุตรและการเลี้ยงบุตรได้ บุคคลนั้นย่อมจะมีเจตนาในการมีบุตรมากกว่าคนที่มีความคิดเชิงลบต่อการมีบุตร ไม่เชื่อว่ามีคนรอบข้างคาดหวัง (หรืออาจไม่ได้สนใจที่ต้องทำตามความคาดหวังของคนรอบข้าง) และไม่เชื่อว่าตนสามารถควบคุมการมีบุตรและการเลี้ยงบุตรได้

รูป 1 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐาน ความเชื่อทั้งสามประการ เจตนาในการมีบุตร และการมีบุตร จะเห็นได้ว่าปัจจัยพื้นฐานส่งผลต่อการพัฒนาความเชื่อที่บุคคลหนึ่งมีเกี่ยวกับการมีบุตร นำไปสู่เจตนาในการมีบุตรของบุคคลนั้นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การมีบุตรต่อไป ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าเจตนาเป็นตัวกลางที่เชื่อมระหว่างปัจจัยพื้นฐานและพฤติกรรม

รูป 1 แบบจำลองทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน

งานศึกษาของ Ajzen (2013) สนับสนุนการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนในการอธิบายการตัดสินใจมีบุตรของประชากร โดยผ่านการพิจารณาความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีบุตร นอกจากนี้ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนช่วยสร้างความเข้าใจบทบาทของปัจจัยพื้นฐานทั้งในระดับจุลภาคและมหภาคต่อการตัดสินใจมีบุตรได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนนี้ควรใช้ในประเทศที่ประชาชนสามารถเข้าถึงการคุมกำเนิดได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากตามทฤษฎีแล้ว การตัดสินใจมีบุตรเกิดจากเจตนา ดังนั้น หากประชาชนไม่มีความรู้หรือไม่สามารถเข้าถึงการคุมกำเนิดได้ การมีบุตรอาจไม่ใช่วิธีการของเจตนาเสมอไป และการใช้ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนจะไม่ถูกต้อง

จากการทบทวนวรรณกรรม พบงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ใช้ทฤษฎีตามแผนในการอธิบายการมีบุตรของประชากร โดยรวมแล้วพบว่าความเชื่อทั้งสามส่งผลต่อการมีบุตร (Billari, Philipov, & Testa, 2009; Mencarini, Vignoli, & Gottard, 2015; Dommermuth, Klobas, & Lappegård, 2011; Klobas, 2010) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อทั้งสามและเจตนาการมีบุตรมากที่สุด ได้แก่ อายุ และจำนวนบุตรที่มีอยู่แล้ว คนในช่วงอายุ 25-29 ปี เป็นช่วงอายุที่มีเจตนาในการมีบุตรมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นบุตรคนแรกหรือบุตรคนต่อมา (Klobas, 2010)

ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับผลของการมีบุตร พบความแตกต่างระหว่างหญิงและชาย โดยผู้หญิงโดยรวมเชื่อว่าหากมีบุตรแล้วตนจะได้รับผลกระทบในแง่ลบด้านงานและการเงิน ในขณะที่ผู้ชายเชื่อว่าตนจะได้รับผลกระทบในแง่ลบด้านการเงินและอิสรภาพ (Klobas, 2010) นอกจากนี้ ทัศนคติส่งผลต่อการมีลูกคนที่สองมากกว่าลูกคนแรก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีประสบการณ์การเลี้ยงลูกแล้ว หากมีประสบการณ์ดีจะส่งผลให้มีทัศนคติต่อการมีลูกที่ดี ทำให้มีแนวโน้มจะมีเจตนาในการมีบุตรมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม ที่พบว่าส่งผลต่อลูกคนที่สองมากกว่าลูกคนแรก (Mencarini, Vignoli, & Gottard, 2015)

ในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับความเห็นของคนรอบข้างที่จะนำไปสู่การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงนั้น พบว่ามีผลต่อการมีบุตรคนแรกมากที่สุด และเมื่อมีลูกแล้วหนึ่งคน ความกดดันที่จะให้มีลูกคนที่สองหรือสามจะลดลงตามลำดับ โดยความกดดันจากคนรอบข้างมีผลต่อผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย (Klobas, 2010; Mencarini, Vignoli, & Gottard, 2015)

ความเชื่อทั้งสามนี้ นอกจากจะส่งผลต่อเจตนาว่าจะมีบุตรหรือไม่แล้ว งานศึกษาของ Dommermuth, Klobas, & Lappegård (2011) พบว่าความเชื่อส่งผลต่อเจตนาในการจะมีบุตรในแง่ของเวลาด้วยว่ามีเจตนาที่จะมีบุตรในช่วงเวลาใด ซึ่งเจตนาในแง่ของเวลาในการมีบุตรเป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่มีความสำคัญในการศึกษาด้วย เนื่องจากการมีบุตรช้าอาจส่งผลต่อจำนวนบุตรที่จะมีด้วย

โดยทั่วไปแล้วเจตนาเป็นตัวกลางระหว่างความเชื่อและพฤติกรรม โดยไม่มีความเชื่อที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมเลย อย่างไรก็ตาม ปัจจัยพื้นฐานบางประการส่งผลต่อเจตนาโดยตรงได้โดยไม่ต้องผ่านความเชื่อ และปัจจัยพื้นฐานบางประการส่งผลต่อพฤติกรรมโดยตรงได้โดยไม่ผ่านความเชื่อหรือเจตนาเลย (Mencarini, Vignoli, & Gottard, 2015)

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นผลของการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนหนึ่งจากโครงการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลในการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ” (Birth Promotion through Work-Life Balance and Quality of Family) โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นโครงการย่อยภายใต้โครงการวิจัยชุดเรื่อง “ครอบครัวไทยอยู่ดีมีสุข” ดำเนินโครงการระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2559 โดยโครงการวิจัยย่อยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในกลุ่มประชากรเจนเนอเรชันวาย เพศชายและเพศหญิง ทั้งที่โสดและแต่งงานแล้ว ยังไม่มีลูก หรือมีลูกแล้ว 1 คน อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 6 กลุ่ม (กลุ่มละ 6-10 คน) รวมผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 60 คน เพศชาย 20 คน เพศหญิง 40 คน (ดูตาราง 1)

การสนทนากลุ่มดำเนินการระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2559 โดยการใช้คำถามปลายเปิดแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured open ended questions) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนาอภิปรายร่วมกัน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยซอฟต์แวร์ MAXQDA ในการลงรหัส (code) เพื่อหาประเด็นหลักที่แสดงอยู่ในบทสนทนากลุ่ม (common theme) ในแต่ละหัวข้อคำถาม จากนั้นจึงนำประเด็นหลักที่เหมือนกันมาจัดกลุ่ม (category) เพื่อให้เห็นแบบแผน (pattern) ของคำตอบที่ได้จากบทสนทนากลุ่ม

นอกจากนี้ ยังใช้การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (documentary review) โดยการศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องการตัดสินใจด้านการเจริญพันธุ์ ทั้งในและต่างประเทศในการทบทวนวรรณกรรม และการนำทฤษฎี/แนวคิดมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิในบทความนี้

ตาราง 1 กลุ่มประชากรที่ศึกษา

	คน
เพศ	
ชาย	15
หญิง	24
อายุเฉลี่ย	27.9 ปี
สถานภาพสมรส	
โสด	12
มีแฟน ยังไม่ได้อยู่ด้วยกัน	8
มีแฟน อยู่ด้วยกันแล้ว	2
สมรส อยู่ด้วยกัน	15
สมรส แต่แยกกันอยู่	2
การมีบุตร	
ยังไม่มีบุตร	29
มีบุตรแล้ว	10
เฉลี่ยระดับรายได้อันต่อเดือน	37,961.43 บาท
อาชีพหลัก	
อาชีพอิสระ/ฟรีแลนซ์	3
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	6
พนักงานเอกชน/ลูกจ้างเอกชน	20
ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	5
อื่นๆ	5
รวม	39

ผลการศึกษา

จากการสนทนากลุ่มพบว่า โดยรวมแล้วคนเจนวายที่เข้าร่วมการศึกษามีเจตนาในการมีบุตรที่หลากหลาย ทั้งในเรื่องจำนวนบุตรที่ตั้งใจจะมี และช่วงเวลาที่ต้องการจะมีบุตร การสนทนากลุ่มทำให้เข้าใจว่าคนเจนวายที่มีเจตนาการมีบุตรแตกต่างกันมีความเชื่อแตกต่างกันอย่างไร ผลการศึกษาในส่วนนี้จะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน โดยอ้างอิงจากความเชื่อทั้งสามประการที่เป็นตัวกำหนดทัศนคติต่อการมีบุตร การคล้อยตามคนรอบข้าง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมดังนี้

1) ทศนคติต่อการมีบุตร

ทศนคติต่อการมีบุตรเกิดขึ้นจากความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมนี้เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างการผลิตบุตรกับผลลัพธ์บางอย่างที่แต่ละบุคคลให้คุณค่าต่างกัน การให้ค่าผลลัพธ์ที่แตกต่างกันนี้เป็นตัวกำหนดว่าทศนคติโดยรวมเกี่ยวกับพฤติกรรมนั้นๆ เป็นทศนคติเชิงบวก หรือทศนคติเชิงลบ (Ajzen & Klobas, 2013) ผลจากการวิจัยในครั้งนี้พบทศนคติทั้งเชิงบวกและเชิงลบของคนเจนวายเกี่ยวกับการมีบุตรดังนี้

● ทศนคติเชิงบวกต่อการมีบุตร

จากข้อมูลที่ได้จากบทสนทนากลุ่มพบว่า กลุ่มเจนวายที่มีเจตนาที่จะมีบุตรมีทศนคติต่อการมีบุตรที่ดี โดยมองว่าการมีบุตรเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นการสืบทอดเชื้อสาย และเป็นการสืบทอดธุรกิจของครอบครัว เป็นการเติมเต็มครอบครัวและทำให้ครอบครัวมีความสุข อีกทั้งบุตรยังเป็นสิ่งที่พึงพาได้ในยามสูงอายุกอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่แต่งงานและมีบุตรแล้วและยังต้องการมีบุตรเพิ่มมีทศนคติว่าการมีบุตรหลายคนจะทำให้บุตรมีเพื่อน ไม่เหงา และเป็นการกระจายความเสี่ยงอีกด้วย

ทศนคติเชิงบวกต่อการมีลูกที่ถูกกล่าวถึงบ่อย คือ การมีบุตรช่วยเติมเต็มครอบครัว และทำให้ครอบครัวมีความสุข เจนวายในการศึกษานี้มองว่าการมีบุตรสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ช่วยเติมเต็มครอบครัวให้มีความลงตัวมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนาเจนวายเชื่อว่าการมีบุตรจะทำให้มีคนดูแลยามสูงอายุ อาจไม่ได้จำเป็นต้องช่วยเหลือด้านการเงิน แต่การมีบุตรทำให้มีเพื่อน มีที่พึ่งพิงได้ เมื่อกลายเป็นผู้สูงอายุแล้วจะได้ไม่อยู่เพียงลำพัง

“คิดว่าแก่มา แล้วไม่มีใครเลี้ยง ไม่อยากไปอยู่บ้านคนชรา ถ้าแก่มามีคนเลี้ยงก็ยังมี ดีกว่าไม่มีเลย”

(เพศหญิง, แต่งงานแล้ว)

“ในการที่จะมาดูแลเราในอนาคต คืออย่างน้อยไม่ถึงขนาดว่าต้องมาเลี้ยงดูเรา 100% ถ้าเราป่วย แม่ตายก็ช่วยเรียกรถพยาบาลให้หน่อยแล้วกัน คือมีใครที่มีความผูกพันทางสายเลือดไม่ถึงขนาดว่าเป็นคนข้างบ้าน หรือเป็นแบบว่าน้องสาวแต่อยู่ออยู่เชียงใหม่ ความหวังใยก็น้อยกว่า”

(เพศชาย, โสด)

“อยากมี เพราะว่าเป็นการ invest คนที่ดูแลเราในอนาคต”

(เพศชาย, โสด)

คนเจนวายในการศึกษานี้ที่มีทศนคติที่ดีต่อการมีบุตรเชื่อว่าการมีบุตรเป็นการ “ส่งต่อ” ส่วนหนึ่งของตนให้กับคนรุ่นต่อไป ทั้งในแง่ของสายเลือด ความฝัน แนวคิดต่างๆ รวมถึงกิจการของครอบครัวที่ได้สืบทอดกันมาหลายรุ่นหรือที่ตนได้สร้างไว้ก็ตาม ดังนั้น การมีบุตรนอกจากเป็นการสืบทอดเชื้อสายของตนแล้ว ยังเป็นการสืบทอดกิจการของครอบครัวอีกด้วย ตัวอย่างคำพูดที่สะท้อนทศนคติต่อการมีบุตรเช่นนี้ ได้แก่

“อีกเรื่องหนึ่งก็คือการส่งต่อ ส่งต่อความเป็นเราไปสู่อีกคนหนึ่ง คือทุกคนก็มีเป้าหมาย บางอย่าง เราทำได้ บางอย่างเราทำไม่ได้ ถ้าการมีลูกก็ต้องส่งต่อความหวังให้ลูกทำ พ่ออยากเป็นนักบอล แต่ทำไม่ได้”

(เพศชาย, โสัด)

สำหรับกลุ่มเจนวายที่มีบุตรแล้วและมีทัศนคติที่ดีต่อการมีบุตร เชื่อว่าการมีบุตรมากกว่า 1 คนจะทำให้บุตรมีเพื่อน ให้ดูแลกันเองได้ และเชื่อว่าจะทำให้พ่อแม่เหนื่อยน้อยลง นอกจากนี้ การมีบุตรมากกว่า 1 คน ยังเป็นการกระจายความเสี่ยงอีกด้วย หากมีบุตรคนเดียวแล้วเป็นคนไม่ดี ไม่ดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่า หากมีอีกคนก็ยังฝากความหวังไว้ที่บุตรอีกคนหนึ่งได้ เป็นต้น

“นี่คือเหตุผลที่มีคนบอกว่าต้องมีลูกสองคน ถ้าหากว่ามีลูกคนเดียว เราจะต้องเป็นเพื่อนเล่น ให้ ถ้าหากว่ามีลูกสองคน เขาก็จะไปเล่นกันเอง เราก็จะเหนื่อยน้อยลง”

(เพศหญิง, แต่งงานแล้ว)

“เดี๋ยวผมมีลูก 4 คน และผมเป็นคนสุดท้าย เดี่ยวก็จะพูดประมาณพี่เค้า บอกว่าเหมือนกับเป็นการลงทุน เป็นการกระจายความเสี่ยงในชีวิต แต่เราก็ลงทุนสูงแลกกับความเสี่ยงที่ได้มา”

(เพศชาย, โสัด)

● ทัศนคติเชิงลบต่อการมีลูก

กลุ่มประชากรเจนวายที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่มีเจตนาที่จะไม่มีบุตร มีทัศนคติต่อการมีบุตรว่าทำให้เป็นทุกข์ มีความเป็นห่วง เป็นภาระ เป็นต้น ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนาที่เชื่อว่าการมีบุตรทำให้มีความทุกข์ มองว่าการมีบุตรจะสร้างความเป็นห่วง เช่น ห่วงว่าลูกจะเป็นคนไม่ดี เดินทางที่ผิด จะมีอันตราย หรือ ไม่มีใครดูแลหากตนตายไป เป็นต้น ตัวอย่างคำพูดของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่สะท้อนทัศนคติเช่นนี้ ได้แก่

“ไม่อย่างมีลูก กลัว [...] คือถ้าเราตายก่อนแล้วเค้าจะอยู่อย่างไร เราก็ห่วง ถ้าหากว่าเค้าตายก่อน เราก็คงเสียใจ ไม่มีคนพึ่ง”

(เพศหญิง, แต่งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

“หนูออกแนวธรรมะธรรมโม ต่อให้แฟนหนูมีเงินก็ไม่มีลูก เพราะว่าไม่อยากเป็นภาระ การเกิดคือทุกข์ เวลาที่เราจะได้อยู่กับตัวเองต้องหายไป เราก็ต้องเอาใจไปดูแลคนอื่นตลอดเวลา เพราะว่าเราเป็นห่วง”

(เพศหญิง, โสัด)

ทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับการมีบุตรอีกประการคือความเชื่อว่าการมีบุตรเป็นภาระ เนื่องจากการเลี้ยงดูบุตรต้องใช้ทรัพยากรมากมาย ทั้งในเรื่องของเวลา เงิน และกำลังกาย การมีบุตรทำให้ต้องจัดสรรทรัพยากรที่เคยเป็นของตัวเองเหล่านี้มาใช้ในการเลี้ยงดูบุตรแทน ตัวอย่างคำพูดที่สะท้อนทัศนคตินี้ เช่น

“resource เยอะมาก เราไม่ได้เป็นพ่อแม่ คือพ่อแม่ก็ต้องหาเงิน เราไม่ได้หาเงิน แต่ก็รู้ว่าลูกใช้เงินเยอะ เพราะว่าที่บ้านลูก 4 คน แต่ละคนต้องเรียน ต้องกิน ก็มานั่งคิด สมมติว่ามีลูกจะไหวไหม และถ้าเราจะเลี้ยงลูกก็ต้องเลี้ยงลูกให้ดี ไม่ใช่เลี้ยงแบบขาดๆ เกินๆ เดี่ยวไม่มีเงิน เดี่ยวก็ไม่มีกิน ไม่มีเวลาให้เค้า ถ้าเลี้ยงไม่ดีก็ไม่มีก็ได้”

(เพศหญิง, โสด)

“เพราะว่าผมกับแฟนชอบท่องเที่ยวไปไหนมาไหนมากกว่า คือผมส่วนตัวมีคุยกับแฟนว่า ไม่อยากมีลูก คือผมอยากจะไปเที่ยวหลายที่ ถ้ามีค่าใช้จ่ายก็จะเกิดขึ้นสูงมาก ค่าใช้จ่ายในการดูแลเด็กนี่ก็ค่อนข้างเยอะ และเวลาที่เราจะดูแลเค้าก็น้อย”

(เพศชาย, แต่งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

2) การคล้อยตามคนรอบข้าง

ความเชื่ออีกประการที่ส่งผลต่อเจตนาในการมีบุตร คือความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง ซึ่งเป็นอิทธิพลจากคนรอบข้างที่คนคนนั้นให้ความสำคัญ จากการเก็บข้อมูลพบว่า คนเจนวายในการศึกษานี้จะกล่าวถึงคู่ครองของตนเองและพ่อแม่ (ทั้งพ่อแม่ของตนเอง และพ่อแม่ของคู่ครอง) ที่อาจส่งผลต่อความตั้งใจในการมีบุตรของตนเองได้

การที่กลุ่มอ้างอิงจะมีอิทธิพลต่อเจตนาในการมีบุตรได้นั้น ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกคือต้องมีความเชื่อว่าคนรอบข้างมีความคิดเห็นหรือความคาดหวังกับตนในเรื่องการมีบุตร และส่วนที่สองคือ มีความต้องการที่จะทำตามความคิดเห็นหรือความคาดหวังของคนรอบข้าง

คู่ครองและพ่อแม่เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมีบุตร

ในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับคนรอบข้างกับความคาดหวังต่อตนในเรื่องการมีบุตร พบว่าโดยมากคนเจนวายในการศึกษานี้จะกล่าวถึงความคาดหวังของคู่ครองเป็นอันดับแรก ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ยังไม่มีบุตรเลยหรือคู่ที่มีบุตรแล้ว และกำลังพิจารณาในการมีคนที่ไป เนื่องจากประเด็นเรื่องการตัดสินใจมีบุตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทั้งสามีและภรรยาโดยตรง สามีหรือภรรยาจึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความต้องการมีลูก โดยมากจะพูดถึงความคาดหวังของคู่ครองในกรณีที่ความต้องการไม่ตรงกัน

“ผมแต่งเร็วมาก จากที่เค้ารีบเร็ว เมื่อไหร่จะแต่งงานนี้ ก็แต่งเสร็จแล้วเค้าก็อยากจะมีลูกเลย มีๆ ผมก็พนักงานบริษัท เงินก็ได้มาก เหมือนกับถ้าอยู่ๆ จะมีเลยก็ยังไม่พร้อม ทั้งเรื่องเงินเรื่องยังไม่ได้เที่ยวไปไหนเลย”

(เพศชาย, แต่งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

“แฟนอยากมี อยากมีมากๆ อยากมีแล้ว อยากมีเดี๋ยวนี้เลย เมื่อไหร่จะมี ตั้งแต่จะแต่งงานแล้ว”

(เพศชาย, แต่งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

โดยทั่วไปแล้ว ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนารับรู้ความต้องการและความคาดหวังของคู่ครองในเรื่องการมีบุตรผ่านการพูดคุยกัน แต่ในบางครั้ง ความเชื่อนั้นเกิดจากการตีความพฤติกรรมของคู่ครอง โดยคู่ครองไม่ได้พูดโดยตรงว่าต้องการมีลูก เช่น ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนาเพศหญิงคนหนึ่งที่ตั้งงานแล้วเชื่อว่าสามีอยากมีลูกมากจากพฤติกรรมว่าสามีชอบเล่นกับเด็ก มักเอารูปเด็กมาใส่ในโทรศัพท์มือถือของตน เคยตั้งสเตตัสในเฟสบุ๊กเรื่องการที่เพื่อน ๆ มีบุตรกันหมดแล้วแต่ตนเองยังไม่มี ประกอบกับการพิจารณาจากอายุของสามีที่ตนคิดว่าสมควรแก่การมีบุตรแล้ว (สามีอายุ 30 ปี ในขณะที่ผู้เข้าร่วมสนทนาอายุ 24 ปี)

ความคาดหวังของผู้ใหญ่ (พ่อแม่ของผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา) ที่จะให้ตนมีบุตรถูกกล่าวถึงรองลงมา โดยเหตุผลที่พ่อแม่คาดหวังเป็นเรื่องความเป็นห่วงเป็นหลัก ยกตัวอย่างกรณีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพศหญิง ตั้งงานแล้ววัย 29 ปีที่กล่าวว่า พ่อแม่แสดงความเป็นห่วงที่ยังไม่มีลูก เพราะเกรงว่าถ้าหากอยู่กันลำพังสามี ภรรยาไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีบุตร พออายุมากขึ้นอาจจะขาดความมั่นคงได้ และจะไม่มีคนมาดูแล

อีกกรณีหนึ่งเป็นผู้หญิงที่ตั้งงานแล้วและมีลูกหนึ่งคน มีการรับรู้ต่อความคาดหวังของผู้ใหญ่รอบข้างให้รับมีคนที่สอง แต่เนื่องจากเคยมีลูกมาแล้วหนึ่งคน ทำให้ทราบว่า การเลี้ยงลูกต้องใช้กำลังกายและกำลังทรัพย์เพียงใด จึงยังไม่มีเจตนาที่จะรับมีบุตรคนที่สองตามความคาดหวังของครอบครัว

“ผู้ใหญ่ชอบเชียร์ว่าให้มีไต่กัน เพราะว่าเหนื่อยทีเดียว ใช้ของด้วยกันซื้อทีเดียว แล้วก็อยู่ด้วยกัน แต่สำหรับเรา เหนื่อย คือเด็กรุ่นใหม่อาจจะไม่เหมือนเด็กรุ่นก่อน ค่าใช้จ่ายก็เยอะ สำหรับคนรุ่นใหม่อาจจะทิ้งช่วงมากกว่า”

(เพศหญิง, ตั้งงานแล้ว, มีบุตรหนึ่งคน)

“นอกเหนือไปจากเรากับแฟน ก็ยังมีอีก 4 คนที่รอคอยลูกของเราอยู่ ก็คือพ่อแม่ของเรา และพ่อแม่ของแฟน”

(เพศชาย, โสด)

ผู้เข้าร่วมสนทนาเพศชายอีกคนเพิ่งตั้งงานมาได้เพียง 2 เดือน เล่าว่าตอนนี้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายรุมเร้ามากให้รับมีหลาน เนื่องจากตนและภรรยาแต่งงานเป็นคนแรกของทั้งสองฝ่าย จึงได้รับความคาดหวังจากพ่อแม่ของทั้งคู่มาก

“ก็คือความกดดัน ถ้าส่วนตัวเลย จริงๆ ก็ไม่ได้อยากจะมิขนาดนั้น อยากมีแต่ว่าไม่ใช่รับขนาดนั้น มันหลาย ๆ ปัจจัย ค่าก็พูดทั้งสองบ้านว่า ชีวิตนี้เค้าไม่เหลืออะไรแล้ว คือในแง่ที่เกษียณกันหมดแล้ว เค้าเหลือแค่หลาน แล้วก็ไม่มีใครทำให้เค้าได้ สามพี่น้องผมก็แต่งคนแรก ภรรยาผมเค้าก็สองพี่น้องเค้าก็แต่งก่อน”

(เพศชาย, ตั้งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

หลายครั้งพบว่าเจตนาการมีบุตรของสามีและภรรยาไม่ตรงกัน โดยมากฝ่ายผู้หญิงจะมีความเชื่อว่าผู้ชายอยากมี แต่ผู้หญิงมักเป็นฝ่ายที่ยังไม่พร้อม ด้วยเหตุผล เช่น ยังอยากทำงานอยู่ ยังอยากมีชีวิตส่วนตัว หรือยังไม่หายเหนื่อยจากการเลี้ยงลูกคนแรก

กดดันเรื่องมีบุตรได้ผลมากกว่ากดดันเรื่องแต่งงาน

เมื่อมีความเชื่อเกี่ยวกับความคาดหวังของครอบครัวเกี่ยวกับการมีบุตรแล้ว ความเชื่อนั้นจะนำไปสู่เจตนาการมีบุตรหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความต้องการที่จะทำตามความคาดหวังของครอบครัว ในกรณีที่ความคาดหวังของครอบครัวและความคาดหวังของตนเองตรงกัน เจตนาจะตามมาไม่ยาก แต่ในกรณีที่คนเชื่อว่าความคาดหวังของครอบครัวไม่ตรงกับความต้องการของตนเอง จะส่งผลต่อเจตนาการมีบุตรอย่างไร ความคาดหวังของครอบครัวจะส่งผลต่อเจตนาการมีบุตรหรือไม่

จากการสนทนากลุ่มพบว่า สำหรับกลุ่มที่แต่งงานแล้ว ความเชื่อเกี่ยวกับความคาดหวังของครอบครัวไม่ว่าจะเป็นจากคู่ครองหรือจากพ่อแม่ ส่งผลต่อเจตนาในการมีบุตร กล่าวคือ ถึงแม้ว่าตนเองจะไม่ได้อยากมีบุตรมาก แต่เมื่อมีความเชื่อว่าพ่อแม่หรือสามีอยากมีก็จะพิจารณาเรื่องการมีบุตรมากขึ้น แต่อาจจะขอต่อรองเลื่อนเวลาออกไป เพื่อเป็นการประนีประนอมระหว่างความต้องการของตนเองและความต้องการของครอบครัว เช่น ขอให้อายุ 30 ก่อน ขออีก 2 ปี ขอทำงานเก็บเงินก่อน หรือขอเที่ยวก่อน

“ก็อยากมีแต่ก็ยังไม่ค่อยพร้อม เหมือนกับว่าเรายังสนุกกับตอนนี้ อยู่ คือเราเพิ่งแต่งงานด้วยมั้ง เรายังอยากใช้ชีวิตอย่างนี้ไปอีกสักปีสองปี แล้วค่อยว่ากัน สามีอยากมี อยากมีเลย เพราะว่าเค้าไม่ต้องทำอะไร ไม่ต้องท้อง ไม่ต้องคลอด”

(เพศหญิง, แต่งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

สำหรับกลุ่มที่ยังโสดอยู่จะกล่าวถึงความคาดหวังของพ่อแม่ในเรื่องการมีแฟนและแต่งงาน ซึ่งผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้งหญิงและชายโดยมากบอกว่าพ่อแม่ไม่ได้กดดันมาก แต่ในกรณีของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่บ้านมีความคาดหวังมาก ทุกคนจะบอกว่าความกดดันนั้นไม่ได้เป็นผลกับตนและมักจะเลือกไม่สนใจ ดังนั้น ถึงแม้จะมีความคาดหวังจากพ่อแม่ให้ค้นหาแฟนและแต่งงาน แต่ตนไม่ได้มีความต้องการที่จะทำตามความคาดหวังนั้น อย่างไรก็ตาม สาเหตุหนึ่งของผู้เข้าร่วมสนทนาบอกว่าความคาดหวังไม่เป็นผลกับตนนั้น อาจเป็นเพราะเรื่องการหาแฟนและการแต่งงานเป็นสิ่งที่นอกเหนือการควบคุมตนเองมากกว่าการมีบุตร จึงเลือกที่จะบอกว่าไม่สนใจความกดดันจากที่บ้าน

“ที่บ้านกดดัน คือที่บ้านเป็นคนจีน พี่สาวน้องสาวแต่งงานหมดแล้ว เพราะฉะนั้นที่บ้านก็มักจะถามแต่สมัยเรียนเหมือนที่นิยมกันคืออย่าเพิ่งมีนะลูก ยังเด็ก หนูต้องตั้งใจเรียน แต่พอเราเรียนจบ พี่สาวน้องสาวเราแต่งงานไปหมด เค้าก็ถามว่ามีแฟนหรือยัง ก็เริ่มที่จะมาสอบถาม เราก็บอกแม่ไปว่า ถ้าอายุยังไม่ 30 ไม่ต้องมาถามเรื่องนี้ แม่ก็เลยคิด คือเค้าก็คงโดนอากงอาม่าถามมาด้วยไม่มี แต่ก็อาจจะรำคาญบ้าง โดนถามอีกแล้ว”

(เพศหญิง, โสด)

3) ความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม

ความเชื่อประการสุดท้ายเกี่ยวกับการมีบุตร คือ ความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม ซึ่งเป็นการรับรู้ของบุคคลว่าสภาพแวดล้อมมีความเอื้ออำนวยต่อการมีบุตรมากน้อยเพียงใด มีสิ่งใดบ้างที่กีดกันให้สามารถมีบุตรและเลี้ยงบุตรได้โดยง่าย และมีสิ่งใดบ้างที่เป็นสิ่งขัดขวางให้การมีลูกหรือเลี้ยงลูกเป็นไปได้ยากขึ้น จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่าคนจนวัยมองว่าโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในปัจจุบันทำให้ตนไม่มีเวลาเพียงพอที่จะเลี้ยงลูก ต้องมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงลูกสูง มีภาระอื่นๆ อีกมาก และไม่มีระบบที่จะช่วยสนับสนุนการเลี้ยงลูกที่ดีพอ

● งานรัดตัว ไม่มีเวลาเลี้ยงลูก

ปัจจุบัน ทั้งผู้หญิงและผู้ชายต้องทำงานนอกบ้าน ทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอในการมีลูกและเลี้ยงลูก งานส่วนใหญ่ยังไม่มีวันหยุดมากนักพอ จึงทำให้เป็นการยากที่คนจนวัยจะทำงานพร้อมๆ กับการเลี้ยงลูก งานจึงถูกมองว่าเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้คนจนวัยในการศึกษาคั้งนี้ยังไม่สามารถมีบุตรได้

“เรากำลังคิดว่าเวลาไม่พอมากเลย...เพราะว่าวันทำงานตื่นแต่เช้าไปทำงานกลับบ้านมาอน ก็หมดแล้ว ทำอะไรไม่ได้เลย เสาร์อาทิตย์ไหนจะทำงานบ้านเรา ไหนจะแบ่งไปเยี่ยมพ่อแม่ ก็หมดแล้ว”

(เพศหญิง, แต่งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

ความไม่ยืดหยุ่นของงานเป็นประเด็นสำหรับผู้ทำงานบริษัทมาก มีผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนาหลายคนที่มีมองว่าหากตนเปลี่ยนไปทำงานประเภทธุรกิจส่วนตัวจะมีเวลาในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น ตัวอย่างเช่น

“ถ้าผมมี (ลูก) ก็ไม่ยากให้ใครเลี้ยง ผมอยากจะทำเอง แต่เนื่องจากเวลาที่ผมมีมันไม่ได้ ผมก็อยากทำธุรกิจส่วนตัวแบบเพื่อน แต่ว่าตอนนี้สภาพเศรษฐกิจไม่ค่อย work”

(เพศชาย, แต่งงานแล้ว, ยังไม่มีบุตร)

● ระบบการศึกษาที่ต้นทุนสูง “กว่าจะส่งลูกเรียนจบใช้เงินเยอะ ต้องคิดหนัก”

คนจนวัยในการศึกษาคั้งนี้มองว่าการมีบุตรมีต้นทุนที่สูง โดยเฉพาะหากต้องการเลี้ยงลูกให้มีคุณภาพ คนจนวัยมองว่าระบบการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันยังมีคุณภาพไม่เท่าเทียมกัน การจะให้ลูกประสบความสำเร็จจำเป็นต้องส่งเข้าโรงเรียนที่มีค่าใช้จ่ายสูงมาก การจะเข้าโรงเรียนดีๆ ในอนาคตได้ จำเป็นต้องส่งลูกเข้าเนิร์สเซอรี่ ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก หรือไม่ก็โรงเรียนอนุบาลที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นการปูทางสำหรับอนาคต

“ลูกเข้าเตรียมอนุบาลแล้ว ค่าเทอมแพงหลักแสน เลยต้องทำงานมากขึ้น ต้องวางแผนอีกเยอะ ทั้งธุรกิจและครอบครัว ถ้ามีลูกอีกก็ต้องหาเงินเพิ่ม”

(เพศชาย, แต่งงานแล้ว, มีบุตร 1 คน)

● ลังคมเปลี่ยนไป คนไม่ไวใจจะมีลูก

ลังคมเป็นปัจจัยภายนอกที่อยู่นอกเหนือการควบคุม แต่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อเจตนาการมีบุตร จากการสนทนากลุ่มพบว่ามีคนเจนวนายที่รู้สึกว่าการลังคมทุกวันนี้เป็นลังคมที่ไม่มีคุณภาพ คือ ไม่มีความปลอดภัย แข่งแย้งแข่งขัน เป็นลังคมที่พร้อมจะเอาเปรียบซึ่งกันและกัน จากการสนทนากลุ่ม คนเจนวนายที่กังวลเรื่องคุณภาพลังคมกลัวว่าลูกจะต้องพบเจอปัญหาหรือได้รับผลกระทบ จึงรู้สึกเป็นห่วงเรื่องสวัสดิภาพความปลอดภัย และไม่ต้องการให้ลูกรับความกดดันหรือเผชิญอุปสรรคต่างๆ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ไม่อยากมีลูก

โดยมากผู้เข้าร่วมสนทนามองว่าคุณภาพลังคมอยู่นอกเหนือการควบคุมของตนเอง แต่เชื่อว่าคนที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจจะสามารถควบคุมได้มากกว่า อย่างน้อยก็สามารถซื้อความสะดวกลบความปลอดภัยของสภาพแวดล้อมทั้งที่อยู่อาศัย หรือเลือกโรงเรียนดีๆ ให้ลูกได้มากกว่าคนที่สถานะทางการเงินไม่พร้อม

● มีลูกใครจะเลี้ยง?

ในเมื่อลังคมปัจจุบันทั้งผู้หญิงและผู้ชายทำงาน หากจะมีลูกจำเป็นต้องมีระบบการสนับสนุนที่ดี ในอดีตปู่ย่าตายายเป็นผู้ช่วยในการเลี้ยงลูกที่ดี แต่ด้วยโครงสร้างลังคมในปัจจุบันที่ทำให้หลายคนต้องย้ายจากต่างจังหวัดเข้ามาทำงานในตัวเมือง ทำให้ระบบการสนับสนุนจากปู่ย่าตายายเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น ซึ่งระบบที่จะมาช่วยทดแทนบทบาทของปู่ย่าตายาย เช่น เนิร์สเซอรี่ หรือสถานเลี้ยงเด็ก ยังมีคุณภาพไม่ดีพอในสายตาของผู้เข้าร่วมสนทนา การขาดผู้ช่วยหรือระบบสนับสนุนจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมที่ส่งผลให้คนเจนวนายในการศึกษานี้ยังตัดสินใจไม่มีลูก

เมื่อไม่มีสถานรับเลี้ยงเด็กที่เอื้อต่อการนำลูกไปฝากเลี้ยง ก็หวังว่าที่ทำงานจะจัดสถานที่ไว้สำหรับพ่อแม่ที่มีลูก แต่ปัจจุบัน การให้นำลูกไปเลี้ยงที่ทำงานก็ยังมีน้อยมาก และยังมีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่และระบบการดูแลเด็ก เช่น มีพี่เลี้ยง หรือครูที่ดูแล และสามารถพัฒนาเด็ก หรือทรัพยากรอื่นๆ ที่ช่วยเสริมพัฒนาการของเด็กมากกว่าจะเป็นที่ดูแลอย่างเดียว

4) ปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อ

ปัจจัยพื้นฐานด้านบุคคล ประชากร และลังคม เป็นตัวกำหนดสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อทั้ง 3 ประการเกี่ยวกับการมีบุตร ปัจจัยด้านเพศพบว่าส่งผลกระทบต่อความเชื่อเกี่ยวกับผลของการมีบุตรมากกว่าความเชื่อด้านอื่นๆ การศึกษานี้พบว่าผู้ชายมีทัศนคติเชิงบวกต่อการมีบุตรในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมมากกว่าผู้หญิง เช่น มองว่าการมีบุตรเป็นการส่งต่อตัวตน สืบทอดตระกูล หรือมองว่าเป็นการลงทุน ในขณะที่ผู้หญิงจะมองในแง่จิตใจมากกว่า เช่น การมีเพื่อน การทำให้ครอบครัวสมบูรณ์ นอกจากนี้ ผู้หญิงในการศึกษานี้มีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติเชิงลบต่อการมีบุตรมากกว่าผู้ชาย

ในด้านระดับการศึกษาและรายได้ ส่งผลกระทบต่อความเชื่อเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยขัดขวางชัดเจนที่สุด ผู้ที่มีระดับการศึกษาน้อยหรือมีรายได้ต่ำจะมองเห็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงบุตรว่าเป็นอุปสรรคสำคัญมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงหรือมีรายได้มาก นอกจากนี้ คนที่รายได้ต่ำกว่ามักไม่มีทางเลือกในการเลี้ยงบุตรเท่าผู้ที่มีรายได้สูงกว่า ทำให้การมีบุตรจึงดูเหมือนมีอุปสรรคมากกว่า

พื้นฐานของครอบครัวเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเชื่อ ในความเชื่อเกี่ยวกับความเห็นของครอบครัวพบว่า พื้นเพของคู่สามีภรรยาที่มีแนวโน้มในการได้รับความกดดันเกี่ยวกับการต้องมีบุตรมาจากครอบครัวคนจีน ในขณะที่เดียวกันผู้ที่มาจากครอบครัวคนจีนมักโตมาด้วยพี่น้องจำนวนมาก ซึ่งพบว่าสำหรับบางคนเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่อยากมีบุตรมากขึ้น เนื่องจากมีทัศนคติที่ติดต่อการอยู่ในครอบครัวใหญ่ แต่สำหรับบางคนเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่อยากมีบุตรเลย เนื่องจากเห็นความลำบากในการต้องเลี้ยงดูบุตร จึงมีทัศนคติที่ไม่ติดต่อการมีบุตร

อีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเชื่อเกี่ยวกับการมีบุตร คือ ค่านิยมของสังคมในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการต้องแต่งงานมีบุตรน้อยลง จากการสนทนากลุ่มพบว่ากลุ่มเจนวายพูดถึงชีวิตในมิติอื่นๆ ที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการไปท่องเที่ยว การที่บริบททางสังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไปเช่นนี้ส่งผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับผลของการมีบุตรเปลี่ยนไป การมีบุตรไม่ใช่สิ่งที่จะมาเติมเต็มครอบครัว แต่สำหรับเจนวายบางคน กลายเป็นสิ่งที่จะทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตในรูปแบบที่ต้องการได้ นอกจากนี้ บริบททางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมแล้วส่งผลต่อความเชื่อเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยขัดขวางในการมีบุตร ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวนมากกล่าวถึงความไม่ปลอดภัยของสังคมและค่าครองชีพที่สูง เป็นอุปสรรคกีดขวางทำให้ไม่สามารถเลี้ยงบุตรได้อย่างมีคุณภาพ

อภิปรายผลและสรุป

บทความนี้ได้พยายามสร้างความเข้าใจกระบวนการตัดสินใจมีบุตรของประชากรเจนเอเรชั่นวาย โดยใช้กรอบแนวคิดจากทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน หัวใจของทฤษฎีนี้อยู่ที่ความเชื่อ 3 ประการ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง และความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการควบคุม โดยความเชื่อทั้ง 3 ประการนี้จะนำไปสู่การก่อเกิดเจตนาซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมต่อไป

ข้อมูลจากการวิจัยพบว่าความเชื่อทั้ง 3 ประการที่นำไปสู่ทัศนคติ การคล้อยตามครอบครัว และการรับรู้ในการควบคุมต่อการมีบุตร ส่งผลต่อเจตนาการมีบุตรของเจนวายที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยและงานศึกษาที่ผ่านมาที่พบว่าความเชื่อทั้ง 3 ประการส่งผลต่อเจตนาการมีบุตร ถึงแม้ว่าจะควบคุมปัจจัยพื้นฐานแล้วก็ตาม (Billari, Philipov, & Testa, 2009; Mencarini, Vignoli, & Gottard, 2015) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ศึกษาเพียงความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทั้ง 3 ประการนี้ต่อเจตนาการมีบุตร มิใช่ต่อพฤติกรรมการมีบุตรจริงๆ ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษาอื่นได้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อทั้ง 3 ประการส่งผลต่อพฤติกรรมการมีบุตรผ่านเจตนา โดยไม่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรม (Mencarini, Vignoli, & Gottard, 2015)

ความเชื่อทั้ง 3 ประการเกี่ยวกับการมีบุตรส่งผลต่อเจตนาการมีบุตรอย่างไรขึ้นอยู่กับจำนวนบุตรที่มีอยู่แล้ว สำหรับผู้ที่ยังไม่มีบุตรเลย เจตนาการจะมีบุตรคนแรกได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเกี่ยวกับความเห็นของครอบครัวมากกว่าผู้ที่มีบุตรแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจมีบุตรสำหรับคนที่ยังไม่มีบุตรมากกว่าคนที่มีบุตรแล้ว จึงเห็นได้ว่าความกดดันจากครอบครัวเป็นความกดดันให้คู่สามีภรรยาได้เป็นพ่อแม่เสียทีมากกว่าเป็นการกดดันให้มีบุตรจำนวนมาก

ในด้านอิทธิพลจากคู่ครอง งานศึกษานี้พบว่าความเชื่อเกี่ยวกับความเห็นของคู่ครองมีความสำคัญมากต่อเจตนาการมีบุตร ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในการศึกษานี้จะกล่าวถึงความคาดหวังของคู่ครองต่อเรื่องการมีบุตรตามทฤษฎีแล้ว ผู้หญิงหรือผู้ชายมีอิทธิพลมากกว่าในการตัดสินใจในเรื่องการมีบุตรขึ้นอยู่กับว่าคุณนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร หากความสัมพันธ์ให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าด้วยเหตุว่าผู้ชายเป็นผู้ที่มีรายได้หลักผู้ชายก็จะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากกว่า และจะเป็นผู้ตัดสินใจสุดท้ายเกี่ยวกับการมีบุตร อย่างไรก็ตาม หากความสัมพันธ์ให้ความสำคัญกับผู้หญิงมากกว่าด้วยเหตุว่าผู้หญิงเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากการมีบุตรมากกว่า ก็พบว่าผู้หญิงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจมากกว่า สำหรับงานวิจัยนี้พบว่า ผู้หญิงจะมีแนวโน้มต่อรองกับผู้ชายมากกว่าเพื่อให้เป็นไปในทิศทางที่ผู้หญิงต้องการ ซึ่งเป็นข้อสรุปที่พบในงานศึกษาของ Stein, Willen, & Pavetic (2014)

นอกจากนี้ การศึกษานี้พบว่าสำหรับผู้หญิง ความเชื่อเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยขัดขวางเป็นความเชื่อที่สำคัญที่ส่งผลต่อเจตนาการมีบุตร กล่าวคือ ผู้หญิงในการศึกษานี้รู้สึกว่าการมีบุตรโดยธรรมชาติและระบบการสนับสนุนครอบครัวที่มีบุตรยังไม่ดีพอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณภาพของสังคม การศึกษา และทางเลือกที่มีในการเลี้ยงดูบุตรหากผู้หญิงต้องการทำงาน

สำหรับการกำหนดนโยบายที่จะได้ผลในการกระตุ้นการมีบุตร จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจว่านโยบายจะส่งผลต่อความเชื่อทั้ง 3 ประการนี้ได้อย่างไร โดยทั่วไปแล้ว นโยบายที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรสามารถส่งผลต่อความเชื่อด้านทัศนคติเกี่ยวกับการมีบุตร และความเชื่อเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อหนุนและขัดขวางในการมีบุตรได้โดยตรง ในขณะที่นโยบายประเทศอาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อเกี่ยวกับความเห็นของคนรอบข้างได้โดยตรง ดังนั้น ในระยะสั้นจึงควรมุ่งเน้นให้นโยบายสามารถเปลี่ยนความเชื่อด้านทัศนคติและปัจจัยเกื้อหนุนและขัดขวางให้ได้

การศึกษานี้พบว่าคนเจนวายที่ไม่มีเจตนามีบุตรเชื่อว่า มีปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตนมาก การรับรู้เกี่ยวกับความสามารถในการควบคุมเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้คนเจนวายไม่อยากมีบุตร คนเจนวายเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับความสมดุลของชีวิตกับการทำงาน (Work-life balance) อย่างมาก เนื่องจากโครงสร้างของเศรษฐกิจและสังคมทำให้คนเจนวายรู้สึกว่าต้องมุ่งหาความมั่นคงทางการเงินเป็นอันดับแรก ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจึงจำเป็นต้องทำงานนอกบ้าน ทำให้คนเจนวายเชื่อว่าไม่มีเวลาเพียงพอในการทำงานและสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพพร้อมๆ กันได้ ประกอบกับระบบการศึกษา สวัสดิการต่างๆ และความปลอดภัยสังคม มีส่วนทำให้คนเจนวายเชื่อว่าการมีบุตร (และการเลี้ยงบุตรให้มีคุณภาพ) เป็นสิ่งที่ยากเกินการควบคุม

ดังนั้น นโยบายที่ส่งเสริมสมดุลของชีวิตและการทำงานอาจเป็นแนวทางที่สามารถจูงใจให้ประชากรเจนเอเรชั่นวายมีบุตรอย่างได้ผล โดยการสร้างโครงสร้างสังคมที่เอื้อต่อการทำงานและการสร้างครอบครัวไปพร้อมๆ กัน ตัวอย่างนโยบายดังกล่าว ได้แก่ การส่งเสริมสิทธิในการทำงานแบบยืดหยุ่น การเพิ่มสิทธิในการลาเพื่อเลี้ยงบุตรทั้งสำหรับผู้หญิงและผู้ชาย การพัฒนาศูนย์ดูแลเด็กเล็กให้มีคุณภาพ การสนับสนุนภาคเอกชนให้สร้างความสมดุลของชีวิตให้กับพนักงาน เป็นต้น ดังนั้น การเลือกนโยบายที่เหมาะสมจะสามารถส่งผลต่อความเชื่อต่อการมีบุตร ซึ่งจะส่งผลต่อเจตนาการมีบุตรและการตัดสินใจมีบุตรในประชากรเจนเอเรชั่นวายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Ajzen, I., & Klobas, J. (2013). Fertility intentions: An approach based on the theory of planned behavior. *Demographic Research*, 29(8): 203-232.
- Andersson, G., Kreyenfeld, M., & Mika, T. (2009, October). Welfare state context, female earnings and childbearing. *Journal of Population Research*, 31(4): 287-316.
- Billari, F. C., Philipov, D., & Testa, M. R. (2009). Attitudes, norms and perceived behavioural control: Explaining fertility intentions in Bulgaria. *European Journal of Population*, 25(4): 439.
- Blossfeld, H. P., & Huinink, J. (1991). Human capital investments or norms of role transition? How women's schooling and career affect the process of family formation. *American journal of Sociology*, 97(1): 143-168.
- Bulanda, R. E. (2004). Paternal involvement with children: The influence of gender ideologies. *Journal of Marriage and Family*, 66(1): 40-45.
- Dommermuth, L., Klobas, J., & Lappegård, T. (2011). Now or later? The theory of planned behavior and timing of fertility intentions. *Advances in Life Course Research*, 16(1): 42-53.
- Hank, K., Kreyenfeld, M., & Spieß, C. K. (2004). Kinderbetreuung und fertilität in Deutschland/Child care and fertility in Germany. *Zeitschrift für Soziologie*, 33(3): 228-244.
- Hoem, B. (2000). Entry into motherhood in Sweden: the influence of economic factors on the rise and fall in fertility, 1986-1997. *Demographic research*, 2(4).
- Hoem, J. M. (1986). The impact of education on modern family-union initiation. *European Journal of Population*, 2(2): 113-133.
- Howe, N., & Strauss, W. (2007). The next 20 years. *Harvard business review*, 85(July-August): 41-52.
- Jalovaara, M. (2013). Socioeconomic resources and The dissolution of cohabitations and marriages. *European Journal of Population*, 29(2): 167-193.
- Klobas, J. (2010). Social psychological influences on fertility intentions: A study of eight countries in different social, economic and policy contexts. Carlo F. Dondena Centre for Research on Social Dynamics. [Unpublished Document].
- Kraval, Ø. (1994). The importance of economic activity, economic potential and economic resources for the timing of first births in Norway. *Population studies*, 48(2): 249-267.
- Lappegård, T., & Rønsen, M. (2005). The multifaceted impact of education on entry into motherhood. *European Journal of Population*, 21(1): 31-49.
- Lesthaeghe, R. (1980). On the social control of human reproduction. *Population and Development Review*, 6(4): 527-548.
- Lesthaeghe, R., & Surkyn, J. (1988). Cultural dynamics and economic theories of fertility change. *Population and development review*, 14(1): 1-45.
- Liefbroer, A. C. (2005). The impact of perceived costs and rewards of childbearing on entry into parenthood: Evidence from a panel study. *European Journal of Population*, 21(4): 367-391.
- Liefbroer, A. C., & Corijn, M. (1999). Who, what, where, and when? Specifying the impact of educational attainment and labour force participation on family formation. *European Journal of Population*, 15(1), 45-75.

- Mencarini, L., Vignoli, D., & Gottard, A. (2015). Fertility intentions and outcomes: Implementing the theory of planned behavior with graphical models. *Advances in life course research*, 23(March): 14-28.
- Montgomery, M. R., & Casterline, J. B. (1996). Social learning, social influence, and new models of fertility. *Population and Development Review*, 22(Supplement): 151-175.
- Sobotka, T., Skirbekk, V., & Philipov, D. (2011). Economic recession and fertility in the developed world. *Population and development review*, 37(2): 267-306.
- Stein, P., Willen, S., & Pavetic, M. (2014). Couples' fertility decision-making. *Demographic Research*, 30(63): 1697-1732.
- Surkyn, J., & Lesthaeghe, R. (2004). Value orientations and the second demographic transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An update. *Demographic Research*, 3(special collection 3): 45-86.
- Vikat, A. (2004). Women's labor force attachment and childbearing in Finland. *Demographic Research*, 3(special collection 3): 177-212.
- Winkler-Dworak, M., & Toulemon, L. (2007). Gender differences in the transition to adulthood in France: Is there convergence over the recent period? *European Journal of Population*, 23(3-4): 273-314.